

Rejent * rok 15 * nr 10(174)
październik 2005 r.

Glosa

do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 2004 r. III CZP 10/04

Przepisy ustawy z dnia 2 grudnia 1994 r. – Prawo dewizowe (Dz.U. Nr 136, poz. 703 ze zm.) wyłączały zasadę walutowości wynikającą z art. 358 § 1 k.c., także w zakresie odnoszącym się do czynności obrotu dewizowego nie wymagających zezwolenia dewizowego¹.

1. Komentowana uchwała Sądu Najwyższego dotyczy spornego w literaturze, a niezwykle doniosłego problemu relacji, jaka zachodzi między przepisem art. 358 § 1 k.c. (tzw. zasada walutowości) a ustawodawstwem dewizowym. Kwestia przedstawiona do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu była wielokrotnie rozważana w literaturze w ciągu ostatnich lat, w tym przez autora niniejszej glosy².

¹ Teza uchwały opubl. w: Biuletyn Sądu Najwyższego 2004, nr 4, s. 4, a także Wokanda 2004, nr 5, s. 8.

² Zob. M. G o c ł o w s k i, R. T r z a s k o w s k i, „Zasada walutowości” – przegląd orzecznictwa *SN za lata 1990-2003 (I)*, Przegląd Prawa Handlowego 2004, nr 4, s. 42 i nast.; G. G o r c z y ń s k i, *Zasada walutowości w polskim prawie cywilnym*, Rejent 2001, nr 3, s. 62 i nast.; J. P. N a w o r s k i, *Kilka uwag na temat zasady walutowości w świetle nowego prawa dewizowego*, Paestra 1999, nr 9-10, s. 33 i nast.; M. N o g a j, *Prawo dewizowe a zasada walutowości*, Radca Prawny 2000, nr 5, s. 90 i nast.; G. Ż m i j, *Zasada walutowości, czyli ograniczenie dopuszczalności wyrażania zobowiązań w walutach obcych*, Rzeczpospolita z dnia 06.02.2003 r., nr 31, s. C3; L. Ż y ź y l e w s k i, *Dopłaty w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, Przegląd Prawa Handlowego 1997, nr 7, s. 21 i nast.

Wnioski z tej dyskusji nie znalazły odzwierciedlenia w głównym nurcie piśmiennictwa, który dla praktyków prezentują przede wszystkim komentarze do kodeksu cywilnego, a dla adeptów wiedzy prawniczej podręczniki z prawa zobowiązań. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy poszukiwać przede wszystkim w zawilości uregulowań prawnodewizowych, które dość powszechnie traktowane są jako „wiedza tajemna”. Należy mieć nadzieję, że ukazanie się komentowanej uchwały, która zasługuje na aprobatę, przyczyni się do ujednolicenia poglądów prezentowanych w najbardziej opiniotwórczych opracowaniach. Przed przedstawieniem zagadnień prawnych, rodzących się na tle komentowanej uchwały, wypada skrótkowo przedstawić stan faktyczny.

2. Wątpliwość Sądu Apelacyjnego w Warszawie, którą rozstrzyga komentowane orzeczenie Sądu Najwyższego, zrodziła się na tle następującego stanu faktycznego. Przedsiębiorstwo państwowe P (poprzednik prawny pozwanej spółki P) poręczyło weksel wystawiony w dniu 16 października 1997 r. przez Spółkę z o.o. K. dla zabezpieczenia zwrotu pożyczki w wysokości 9.880.000 USD, udzielonej Spółce K przez Spółkę D S.A. Weksel był wekslem *in blanco*. Został on wystawiony w Polsce i w Polsce określono miejsce jego płatności. Poręczenie weksla nastąpiło przed jego wypełnieniem, z tym że poręczyciel wiedział, iż po uzupełnieniu weksla zaciągnie zobowiązanie wekslowe w dewizach. W dniu 29 października 1997 r. remitent (spółka D) przeniosła w drodze indosu prawa z tego weksla na rzecz banku B. Weksel wypełniono na kwotę 9.980.000 USD. Następnie bank B dochodził od spółki P, jako poręczyciela wekslowego, należności w złotych polskich, a Sąd Okręgowy w W., na podstawie art. 47 pr. weksl.³, zasądził od spółki P., jako poręczyciela, równowartość kwoty oznaczonej na wekslu.

Od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie apelację wniosła pozwana – spółka P, zarzucając mu naruszenie art. 32 pr. weksl. oraz art. 358 § 1 k.c. i art. 58 k.c., a także art. 8 pr. weksl. Sąd apelacyjny uznał, że rozstrzygnięcie w rozpatrywanej sprawie zależy nie tylko od oceny ważności udzielonego poręczenia w świetle prawa wekslowego, lecz również od oceny, czy było ono ważne, biorąc pod uwagę zasadę wa-

³ Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe (Dz.U. Nr 37, poz. 282).

lutowości, wyrażoną w art. 358 § 1 k.c., wobec czego zwrócił się z pytaniem prawnym do Sądu Najwyższego⁴.

3. Uchwała Sądu Najwyższego zapadła na tle nieobowiązującej od lat ustawy z dnia 2 grudnia 1994 r. – Prawo dewizowe⁵. Jej moc argumentacyjna z powodzeniem nadaje się jednak do wykorzystania przy rozstrzyganiu identycznych i podobnych kwestii, które mogłyby powstać na tle obowiązującej ustawy z dnia 27 lipca 2002 r. – Prawo dewizowe⁶, jak i innych ustaw dewizowych, począwszy od ustawy z dnia 15 lutego 1989 r. – Prawo dewizowe⁷.

Od czasu tej ostatniej ustawy nasze ustawodawstwo prezentuje nową, liberalną filozofię reglamentacji dewizowej. W miejsce obowiązującego wcześniej⁸ generalnego zakazu dokonywania obrotu dewizowego, pojawia się zasada swobody obrotu dewizowego⁹. Przykładowo, art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 2 grudnia 1994 r., na tle której zapadło komentowane orzeczenie, stanowił że, „osoby krajowe i zagraniczne mogą dokonywać obrotu dewizowego, z zastrzeżeniem ograniczeń określonych w przepisach ustawy”. Oznacza to, że „wszystko, co nie jest zakazane, jest dozwolone”. Niezależnie od zasady ogólnej, także szczególne postanowienia kolejnych ustaw dewizowych w coraz rzadszych przypadkach wprowadzają obowiązek posiadania zezwolenia dewizowego. W szczególności współcześnie nie wymaga zezwolenia dewizowego dokonywanie rozliczeń pieniężnych w walutach obcych między osobami fizycznymi, o ile

⁴ Pytanie prawne Sądu Apelacyjnego w Warszawie przedstawione do rozpoznania przez skład 3 sędziów Sądu Najwyższego brzmiało: „Czy w zakresie odnoszącym się do czynności obrotu dewizowego nie wymagających zezwolenia dewizowego, przepisy ustawy z dnia 2 grudnia 1994 r. – Prawo dewizowe (Dz.U. z 1994 r. Nr 136, poz. 703 ze zm.) wyłączały zasadę walutowości wynikającą z art. 358 § 1 k.c.?”.

⁵ Dz.U. Nr 136, poz. 703.

⁶ Dz.U. Nr 141, poz. 1178 ze zm.

⁷ Dz.U. Nr 6, poz. 33. W szczególności chodzi także o ustawę z dnia 18 grudnia 1998 r. – Prawo dewizowe (Dz.U. Nr 160, poz. 1063).

⁸ Zob. w szczególności art. 19 ust. 1 ustawy dewizowej z dnia 28 marca 1952 r. (Dz.U. Nr 21, poz. 123); art. 11 ustawy z dnia 22 listopada 1983 r. – Prawo dewizowe (Dz.U. Nr 63, poz. 288).

⁹ Zob. w szczególności art. 4 zd. 2 ustawy z dnia 15 lutego 1989 r.; art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 2 grudnia 1994 r.; art. 5 ust. 2 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r.; art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2002 r.

nie mają one związku z prowadzeniem działalności gospodarczej¹⁰. Podobnie sytuacja wyglądała już na tle ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r.¹¹ Mimo takiego podejścia ustawodawstwa dewizowego, kodeks cywilny zawiera wciąż normę, w myśl której „[z] zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, zobowiązania pieniężne na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej mogą być wyrażone tylko w pieniądzu polskim” (art. 358 § 1 k.c.)¹².

Relacja między liberalnymi ustawami dewizowymi oraz art. 358 § 1 k.c. budzi kontrowersje w doktrynie. Wciąż bronione jest – i to w bardzo opiniotwórczym opracowaniu – stanowisko zakładające, że „jeżeli nawet zgodnie z treścią prawa dewizowego zezwolenie nie jest konieczne, to i tak [...] dopuszczalność zaciągania zobowiązań pieniężnych w walucie obcej musi być oceniana w aspekcie zasady walutowości przewidzianej w art. 358 § 1 k.c.”¹³. Większość autorów zakłada jednak, że regulacje dewizowe stanowią wyjątek od zasady walutowości. Niektórzy twierdzą, że wyjątki takie wprowadzają przepisy dopuszczające możliwość dokonywania określonych czynności bez zezwolenia dewizowego¹⁴. Inni,

¹⁰ Zob. art. 9 pkt 15 ustawy z dnia 27 lipca 2002 r. Zgodnie z przywołanym przepisem, zezwolenia wymaga „dokonywanie w kraju, między rezydentami, rozliczeń w walutach obcych, z wyjątkiem rozliczeń między osobami fizycznymi, o ile nie mają one związku z prowadzeniem działalności gospodarczej”.

¹¹ Zob. art. 9 pkt 9. Na tle tego przepisu zezwolenia wymagało „dokonywanie w kraju płatności środkami stanowiącymi wartości dewizowe, z wyjątkiem płatności wynikających z obrotu dewizowego z zagranicą oraz płatności dokonywanych między osobami fizycznymi, nie związanych z prowadzoną przez nie działalnością gospodarczą lub wykonywanym wolnym zawodem”.

¹² W brzmieniu nadanym przez przepisy ustawy z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 49, poz. 408), która weszła w życie z dniem 25 września 2003 r.

¹³ T. Wiśniewski, [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego*, Księga trzecia: *Zobowiązania*, wyd. 5, t. I, red. G. Bieniek, Warszawa 2003, s. 46; podobnie R. Gilewicz, *Zasady nominalizmu, waloryzacji i walutowości. Anachroniczne przepisy*, Rzeczpospolita z dnia 15.05.1998 r., nr 113, którego zdaniem „umowa sprzedaży nieruchomości, której cenę określono w walucie obcej, jest z mocy prawa nieważna i nie rodzi żadnych skutków prawnych”, podobnie jak „umowa pożyczki w dolarach lub markach niemieckich”; zob. też wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 16 listopada 2000 r. I ACa 596/00, za: *Prawo Gospodarcze* 2002, nr 1, s. 51, gdzie uznano że „umowa przedwstępna, określając czynsz podnajmu w walucie obcej, jako sprzeczna z art. 358¹ k.c. jest nieważna, a więc nie może wywoływać skutku określonego w art. 390 § 2 k.c.”.

¹⁴ Tak J.P. Naworski, *Kilka uwag...*, s. 35; M. Nogaj, *Prawo dewizowe...*, s. 91-92; G. Żmij, *Zasada walutowości...*, s. C3.

a wśród nich i autor niniejszej glosy¹⁵, uważają, że wyjątek od zasady walutowości wprowadzają już same przepisy wyrażające zasadę wolności obrotu dewizowego¹⁶. Oznacza to, że nie może być mowy o naruszeniu prawa dewizowego w razie uzyskania zezwolenia dewizowego na dokonanie reglamentowanej przez prawo dewizowe czynności. Tym bardziej nie może być mowy o naruszeniu art. 358 § 1 k.c. w tych przypadkach, gdy dana czynność w ogóle nie wymaga zezwolenia dewizowego. Taki też pogląd zaprezentował Sąd Najwyższy w glosowanej uchwale, podkreślając w uzasadnieniu, że swoboda obrotu dewizowego istniejąca na tle ustawodawstwa dewizowego „wyłącza w istocie, dla zobowiązań objętych prawem dewizowym, zasadę wynikającą z art. 358 § 1 k.c.”. „Przepisy prawa dewizowego, zgodnie z jednoznacznie brzmiącym sformułowaniem art. 358 § 1 k.c., określają bowiem wyjątek od zasady walutowości. Bez znaczenia jest, że wyjątek ten został zakreślony, już na tle ustawy z 1994 r. bardzo szeroko. Od woli ustawodawcy zależy bowiem, czy utrzymuje on zasadę walutowości oraz jak określa jej zakres”. Podobne stanowisko zajął Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 4 lipca 2002 r.¹⁷, wypowiadając pogląd, że „[d]opuszczenie w art. 5 ust. 2 i w art. 9 pkt 9 Prawa dewizowego (Dz.U. nr 160 z 1998 r., poz. 1063 z późn. zm.) do obrotu dewizowego w stosunkach między osobami fizycznymi nie związanych z prowadzoną przez nie działalnością gospodarczą lub wykonywanym wolnym zawodem, wyłącza w tym zakresie stosowanie zasady walutowości wyrażonej w art. 358 § 1 k.c.”

Innymi słowy, dopóki ustawodawstwo dewizowe stoi na stanowisku swobody obrotu dewizowego, „naruszenie zasady walutowości” polegać może jedynie na naruszeniu ograniczeń w wyrażaniu i płatności zobowiązań pieniężnych w walutach obcych przewidzianych przez przepisy wprowadzające szczególne postanowienia reglamentacyjne¹⁸.

4. Na tle komentowanej uchwały można przedstawić także inne uwagi. Po pierwsze, w uzasadnieniu mówi się o tym, że wystawca weksla nie

¹⁵ Zob. G. Gorczyński, *Zasada walutowości...*, s. 64-65.

¹⁶ Tak również M. Gocłowski, R. Trzaskowski, „*Zasada walutowości*”..., s. 43; L. Żyżyłewski, *Dopłaty w spółce...*, s. 23.

¹⁷ I ACa 1481/01, OSA 2003, nr 9, poz. 43.

¹⁸ Podobnie M. Gocłowski, R. Trzaskowski, „*Zasada walutowości*”..., s. 44.

posiadał zezwolenia dewizowego na wystawienie jego w walucie obcej. W istocie jednak ani zaciągnięcie pożyczki w wartościach dewizowych między osobami krajowymi (por. art. 9 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 2 grudnia 1994 r. – Prawo dewizowe *a contrario*), ani zabezpieczenie takiej pożyczki w postaci zaciągnięcia zobowiązania wekslowego nie wymagało zezwolenia dewizowego. Nie było zatem konieczne badanie, czy wystawca weksla posiadał zezwolenie dewizowe. Nie było w związku z tym również konieczne rozważanie, czy zobowiązanie poręczyciela jest ważne w oderwaniu od ważności zobowiązania wystawcy weksla (art. 32 pr. weksl.).

Po drugie, komentowane orzeczenie pozwala zwrócić uwagę na bardzo interesujący problem płatności (a w związku z tym także wyrokowania) w walucie polskiej, w sytuacji gdy zobowiązanie opiewa na walutę obcą. Warto w związku z tym przypomnieć dwa wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 18 stycznia 2001 r.¹⁹ i z dnia 8 lutego 2002 r.²⁰, w których – wbrew wcześniejszym orzeczeniom²¹ – zajęto stanowisko, w myśl którego „zobowiązanie, którego świadczeniem jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej, może być wykonane przez świadczenie w złotych polskich”. Orzeczenia te spotkały się z krytyką przedstawicieli doktryny²², do której należy się przyłączyć. Nie kwestionując potrzeby istnienia rozwiązania, które bronił Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 18 stycznia 2001 r. i z dnia 8 lutego 2002 r., należy stwierdzić, że brak jest podstawy

¹⁹ V CKN 1840/00, OSNC 2001, nr 7-8, poz. 114.

²⁰ II CKN 671/00, OSNC 2002, nr 12, poz. 158.

²¹ Zob. uzasadnienie uchwały SN z dnia 16 listopada 2000 r. III CZP 39/00, OSNC 2001, nr 7-8, poz. 98; uzasadnienie wyroku SN z dnia 28 kwietnia 1998 r. II CKN 712/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 187; wyrok SN z dnia 12 grudnia 1997 r. II CKN 512/97, OSNC 1998, nr 6, poz. 105; zob. też aprobującą głosę K. Zagrobelnego, OSP 1999, nr 4, poz. 81; uchwała SN z dnia 2 stycznia 1991 r. III CZP 66/90, OSP 1991, nr 7-8, poz. 183; uchwała SN z dnia 9 listopada 1988 r. III PZP 27/88, OSNC 1989, nr 4, poz. 49; wyrok SN z dnia 16 lipca 1980 r. III CRN 115/80, OSNC 1981, nr 2-3, poz. 38.

²² Zob. M. G o c ł o w s k i, R. T r z a s k o w s k i, „Zasada walutowości”..., s. 47; M. L e m k o w s k i, *Glosa do wyroku SN z dnia 18 stycznia 2001 r.*, Monitor Prawniczy 2002, nr 15, s. 710 i nast.; J. P. N a w o r s k i, *Glosa do wyroku SN z dnia 8 lutego 2002 r.*, II CKN 671/00, za: Glosa 2003, nr 7, s. 36 i nast.; Z. R a d w a ń s k i, *Zobowiązania – część ogólna*, wyd. 4, Warszawa 2003, s. 58; K. Z a g r o b e l n y, *Glosa do wyroku SN z dnia 18 stycznia 2001 r.*, OSP 2003, nr 4, poz. 50.

prawnej dla wypowiedzianego przez Sąd Najwyższy poglądu. Słusznie zatem SN odstąpił od kontrowersyjnego stanowiska w wyroku z dnia 18 października 2001 r.²³ oraz w uzasadnieniu wyroku z dnia 9 lipca 2003 r.²⁴

Jak zatem uzasadnić uwzględnienie przez sądy żądania zapłaty w walucie polskiej w sprawie będącej przedmiotem komentowanej uchwały Sądu Najwyższego? Otóż prawo wekslowe, inaczej niż powszechne prawo cywilne, zna tzw. klauzulę efektywnej zapłaty (zastrzeżenie zapłaty rzeczywistej w walucie zagranicznej) – art. 41 ust. 3 pr. weksl. W braku takiego zastrzeżenia, zgodnie z art. 41 ust. 1 pr. weksl., „[j]eżeli weksel wystawiono na walutę, która nie jest walutą miejsca płatności, sumę wekslową można zapłacić w walucie krajowej podług jej wartości w dniu płatności. Jeżeli dłużnik dopuści się zwłoki, posiadacz może żądać zapłaty sumy wekslowej w walucie krajowej według swego wyboru albo podług jej kursu w dniu płatności, albo podług jej kursu w dniu zapłaty”. Podobnie kwestia wyglądała na tle art. 211 k.z.²⁵ W związku z tym, że w stanie faktycznym będącym podstawą dla głosowanego orzeczenia chodziło o zobowiązanie wekslowe, istniały wyraźne podstawy do żądania zapłaty w walucie polskiej. *De lege ferenda* warto byłoby uregulować w kodeksie cywilnym kwestię dopuszczalności płacenia w naszym kraju pieniądzem polskim innych niż wekslowe długów opiewających na waluty obce oraz sposobu ich przewalutowania²⁶. Postulowane zmiany w kodeksie cywilnym mogłyby być dokonane w ramach gruntownej reformy przepisów dotyczących cywilnoprawnej konstrukcji pieniądza i zapłaty²⁷.

Niestety, ustawodawca prezentuje w odniesieniu do tych kwestii postawę nad wyraz ostrożną, żeby nie powiedzieć zachowawczą. W szcze-

²³ IV CKN 501/00, niepubl., za: System informacji prawnej „Lex Omega”, nr 52710.

²⁴ IV CKN 353/01, niepubl., za: M. G o c ł o w s k i, R. T r z a s k o w s k i, „*Zasada walutowości*”..., s. 45.

²⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598).

²⁶ Zob. J.P. N a w o r s k i, *Kilka uwag...*, s. 41; t e n ż e, *Glosa do wyroku SN z dnia 8 lutego 2002 r...*, s. 39; Z. Ż a b i ń s k i, *Istota prawna jednostki pieniężnej*, Studia Cywilistyczne 1960, t. VI, s. 265; G. Ż m i j, *Zasada walutowości...*, s. C3.

²⁷ Punktem wyjścia dla takiej reformy mogłyby być propozycje Z. Ż a b i ń s k i e g o, *Próba nowoczesnej cywilnoprawnej konstrukcji pieniądza i zapłaty*, Państwo i Prawo 1972, nr 8-9, s. 138 i nast., które tylko częściowo zdezaktualizowały się.

gólności przy ostatniej dużej nowelizacji kodeksu cywilnego, dokonanej ustawą z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw²⁸, mimo wielokrotnie zgłaszanych w piśmiennictwie postulatów rezygnacji z tzw. zasady walutowości bądź nadania jej kształtu dostosowanego do dzisiejszych realiów²⁹, ograniczono się do wprowadzenia aktualnej nazwy państwa polskiego w miejsce „Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”.

Grzegorz Gorczyński

²⁸ Dz.U. Nr 49, poz. 408. Ustawa weszła w życie z dniem 25 września 2003 r.

²⁹ Zob. G. G o r c z y ń s k i, *Zasada walutowości...*, s. 85-86; J. P. N a w o r s k i, *Kilka uwag...*, s. 41; t e n ż e, *Glosa do wyroku SN z dnia 8 lutego 2002 r. II CKN 671/00*, OSNC 2002, nr 12, poz. 158; G. Ż m i j, *Zasada walutowości...*, s. C3.